

Семейно–наследственный, династический характер власти русских князей Рюриковичей

На основании анализа монографической и периодической литературы делается попытка определить особенности формирования семейно–вотчинного права на владения русской землей княжеской династии Рюриковичей на протяжении IX–XI веков. Определено, что овладения властью в Киеве князем Олегом сопровождалось уничтожением всем местным княжеским династиям, которые на то время существовали среди славянских племенных союзов. Раскрывается процесс установления единоличной власти киевских князей Рюриковичей на Руси, и определяются основные направления деятельности представителей династии с консолидации восточнославянских племенных союзов.

Ключевые слова: князь, власть, династия, Киевская Русь, Рюриковичи.

* * *

УДК 303.4.02:316.774

Джалілова О. М.,
аспірантка, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
aledzha@gmail.com

ПОНЯТТЯ СИМВОЛІЧНОЇ ГЕНЕРАЛІЗАЦІЇ В ТЕОРІЇ КОМУНІКАЦІЇ ЗА Н. ЛУМАНОМ

Комплексно досліджено поняття символічної генералізації, як способу каналізації диференційованої комунікації в теорії комунікації німецького соціолога Н. Лумана. Особливу увагу приділено трьом рівням області форм смислоконституючих систем: рівень мови, рівень засобів поширення комунікації і символічно генералізовані медіа комунікації. Детально розглянуто мову як основу форму символічної генералізації, що забезпечує аутопоєзис комунікації і суспільства. Автор наголошує, що Луман розрізняє мову і письмо як різні види медіума комунікації. Також значна увага приділяється засобам поширення комунікації, що зумовили в новітній час тенденцію переходу суспільства від ієрархічного до гетерархічного порядку. Акцентується увага на символічно генералізованих комунікаційних медіа, що створюють новий зв'язок кондіціонування і мотивації. Вони ставлять комунікацію в певні умови, які підвищують шанси прийняття навіть «незручних» комунікацій.

Ключові слова: символічна генералізація, комунікація, медіум, мова, письмо.

Як і для будь–якої системи, для протікання комунікації потрібні автокаталізатори. Під автокаталізаторами німецький дослідник Ніклас Луман має на увазі структури, що сприяють виникненню аутопоєзиса. Такий автокаталізатор, який здатний допомагати системі справлятися із завданнями обробки інформації високого ступеня комплексності, є символічна генералізація.

Поняття символічної генералізації, або генералізації символів, грає виключно важливу роль в теорії комунікації Нікласа Лумана. Воно означає всю сукупність засобів комунікації, яку б форму ті не приймали. Символічна генералізація – не елемент комунікації, а спосіб каналізації диференційованої комунікації. Ніклас Луман йде ще далі і надає цьому поняттю гносеологічний сенс конституювання смислової реальності, – наділяючи функцією, яку в різних філософських системах ХХ століття відіграє метод або мова. За допомогою символічної генералізації стає можливим комбінувати ідентичність і неідентичність, тобто представляти єдність в різноманітті і робити їх очікуваними як обмеження можливого. За допомогою символічної генералізації кожен партнер комунікаційних відносин може узгоджувати свої власні селекції з інтерпретованою реальністю і інтенціональністю інших селекцій, в яких він сам виступає об'єктом, не вдаючись до комунікації.

Поняття «символ» («символічний») Луман трактує як «засіб приведення в єдність» [3, с. 52]. Дослідник підкреслює, що «символ традиційно відрізняється від знака здатністю не тільки позначати, а й впливати на позначуване як єдність» [4, с. 235]. Символ не позначає речі, він більш реальний, ніж речі, тобто в системнотеоретичному сенсі – більш глибоко інтегрований в систему, ніж те, що він позначає.

Поняття «генералізації» вказує на функцію «оперативної обробки множини»: генералізація є процес узагальнення даних і відомості їх воедино. Це визначення дещо відрізняється від визначення символу: зведення множини воедино взято тут в процесуальному, а не в статичному аспекті. Таким чином, мова йде про підведення множини під єдність, яка символічно його представляє.

Щоб сенс міг використовуватися в автореферентних системних процесах, він повинен бути ідентифікований, тобто стати доступним крім тих моментів, в яких він актуалізується в рамках переживання або дії. Сенс в цьому випадку виступає і в своїй конкретності, унікальності, і в своїй універсальності і відновлюваній доступності. «Завдяки символічній генералізації в потоці переживання виділяються ідентичності, – ідентичності в сенсі готівкової редуکتивної автореферентності» [6, с. 136].

Відновлювана доступність сенсу – як в рамках індивідуальної свідомості, так і в рамках комунікації – досягається символічною генералізацією на першому, найнижчому рівні шляхом створення смислових конденсатів (Sinnstücke), яких можна використовувати тематично. Це відбувається вже на рівні конкретних предметностей і подій, до того як вони можуть бути позначені словом або поняттям: при впізнаванні предмета за запахом або події за шумом.

Луман наголошує: «Символічні генералізації виникають при початковому конкретному поводженні з об'єктами і подіями: останні створюють можливість відновлюваної доступності, і лише при необхідності агрегації на вищому щаблі виникають узагальнені позначення, типові уявлення та поняття, що перевершують емпіричну гетерогенність» [6, с. 137].

Важлива функція генералізації полягає «в подоланні речової, тимчасової і соціальної дисконтинуальності реальності» [6, с. 140]. Таким чином, символічна генералізація позначає широкий клас явищ сенсу, які характеризуються операціональною константністю. Їх процесуальний характер принципово відрізняє їх від статичних схематизмів (понять, категорій), є результатом символічних генералізацій. Поняття символічної генералізації наближене до поняття селекції, селективних операцій.

Поняття символічної генералізації автореферентного сенсу замінює у Лумана поняття знака, яке в філософії традиційно «працює» в цьому проблемному полі. Сенс, згідно Луманом, не можна ототожнювати зі знаком – функція знака передбачає відсилання на щось певне без автореферентності, асиметризації її рекурсивності. Знак передбачає сенс, але сенс не є знаком. «Сенс утворює контекст всіх установлених знаків, як «condition sine qua non» їх асиметричності» [6, с. 107]. Так само не вичерпується функцією оперування знаками і поняття мови. Луман підкреслює: «Власна функція мови полягає в генералізації сенсу за допомогою символів, які на противагу «позначенню» чогось іншого самі є тим, що представляють» [6, с. 137]. Лише в функції комунікаційного засобу, завдання якого не вичерпуються, мова орієнтована на акустичні і оптичні знаки для зв'язування сенсу.

У трактуванні поняття символічної генералізації для Лумана важлива його соціологічна концептуалізація. Смислова генералізація ущільнює структуру відсилань кожного сенсу в форму очікувань, які позначають те, що дає дане смислове положення в перспективі.

Самі очікування також направляють і коригують генералізації. Завдяки цьому стає можливою орієнтація в смислому просторі. Всі символічні генералізації, що реалізуються на таких ідентичностях, як речі, події, типи або поняття, містяться і відтворюються в «мережах очікувань». У соціальних системах виникає потреба в їх сильнішій інтерпретації, – поведінкових очікуваннях. Як селекція генералізації є і обмеженням можливого, і здібністю до виявлення інших можливостей. Завдяки єдності цих двох аспектів генералізація веде до виникнення стурбованої комплексності. Можна сказати, що «сміслові надлишки повинні використовуватися селективно, і це «повинно» бути «можливістю» в сенсі вибору очікувань, які долають дисконтинуальності і зберігають себе як генералізації» [6, с. 140].

Поняття символічної генералізації охоплює значну область форм смислоконститууючих систем. Луман вбачає в ньому три рівні: рівень мови, рівень засобів поширення комунікації і символічно генералізовані медіа комунікації. Ці поняття ми розкриємо більш детально.

Мова – основна форма символічної генералізації, що забезпечує аутопоезис комунікації і суспільства. Багато уваги приділялася дослідженням мови в ХХ столітті в рамках «лінгвістичного повороту», філософські концепції мови не пояснювали, як і завдяки чому мова забезпечує самовідтворення суспільства як системи. Луман прагне дати відповідь на це питання.

Характерно, що сама мова при цьому в інтерпретації Лумана не є системою. Вона не має власних операцій, а використовується в рамках або психічних, або комунікативних систем. Як вид символічної генералізації вона виступає медіумом, яка поставляє субстрат для утворення смислових форм свідомості і комунікації. Вона служить однією з найважливіших автокаталізаторів для еволюції складних систем. Існування мови залежить від того, чи дозволяє вона продовжувати свідомості на одній стороні і комунікації – на іншій аутопоезис за допомогою їх власних операцій.

Вченого цікавить не абстрактний зміст мови, а конкретні форми, за допомогою яких мова ініціює комунікативний процес і стає основою соціальної еволюції. Тому важливо виходити з видів, в яких мова комунікативно функціонує в суспільстві як акустичні або записні форми, мається на увазі мова як письмо. Звукова форма є первинною і в сенсі соціальної еволюції передує письму. І це не випадково. Мова в своїй даності, підкреслює Луман, являє собою настільки несподіваний вид шуму, що саме завдяки своїй контрастності володіє високою здатністю привертати увагу і створює можливості для високоскладних специфікацій.

Говорячи про мову, Луман має на увазі навіть не мову, а процес мовлення, говоріння. Говоріння є такою поведінкою, спеціалізованою і диференційованою спеціально для комунікації.

Одночасно специфічні можливості мови полегшують побудову високоскладних комунікаційних структур: «з одного боку шляхом ускладнення і спрощення мовних правил, а з іншого – шляхом побудови соціальних семантик для ситуативної ре активації важливих комунікаційних можливостей» [4, с. 110].

Луман вважає невірним прагнення пояснювати походження мови з попередніх її домовних форм спілкування: наприклад, з мови жестів і сигналів. Навіть

якщо в природі і на всіх етапах еволюції суспільства в міжперсональній комунікації широко спостерігається явище сприйняття і відповідного сприйняття сприйняття, без мови все одно неможливо реалізувати «метакомунікації» – комунікацію про комунікацію, тобто тематизувати сам хід комунікації, наприклад, оцінити її результат або викрити в обмані.

Домовна комунікація повноцінна: вона сприяє морфогенезу соціального порядку, про що свідчать спостереження за комахами і тваринами. Домовна комунікація володіє сигнальною природою. Але сфера застосування сигналу як виробника «anticipatory reactions» (попереджувальних реакцій) при цьому ще дуже вузька: до неї входить тільки вказівка на типові, повторювані залежності минулих і майбутніх подій, які не можуть розпізнаватися як самостійні.

Інша справа, коли жести і звуки починають застосовуватися як знаки. Сигнал самостійний, він ні до чого не відсилає. Знак є формою, яка маркує розрізнення означуваного і означене. Він містить в собі відсилання не до зовнішніх подій, а до подій, «що репрезентуються» всередині мовної системи. Мова функціонує тільки тоді, коли існує розуміння того, що слова не є речі, коли перші лише позначають останні, тобто коли виникає розрізнення між предметною та семіотичною реальністю. Завдяки цьому розрізненню з'являється усвідомлення «жорсткості», доленості, недоступності реального світу.

Комунікативний світ, що виникає в ході використання мови, примусовий: не можна до когось звертатися, не бажаючи бути почутим; можна чути, не бажаючи зрозуміти. Для учасників комунікації неможливо відкинути ситуацію комунікації, якщо вона виникла. Відсутність комунікації буде лише комунікацією «не комунікації». Комунікацію можна обійти: в гіршому випадку можна тільки не правильно зрозуміти або не почути сказане. У цій ситуації на допомогу приходить домислювання, асоціації, інтерпретації, опора на вже сказане, тобто спроба вирішувати проблеми комунікації мовним способом.

Мовний процес прагне за допомогою самодетермінації звільнитися від залежності сприйняття учасників, затулитися від шуму сприйняття. Тим самим в ході функціонування комунікаційної системи суспільства стабілізується уявний простір значень, яке при рекурсивному застосуванні не витрачається, а лише стабілізується. Мова замикається в собі. Виключаючи все чуже, вона робить більш ймовірним і можливим сам аутопоезис комунікації. В той же час комунікація відбувається тому, що самі мовні події всередині комунікації сприймаються як неймовірні, створюючи тим самим простір відкритих можливостей, і сприяють побудові стурбованої комплексності.

За допомогою розрізнення слова і пропозиції мова створює здатність до контингентних комбінацій, які і використовуються для утворення смислових форм. Підводячи в реченні словесні ідентичності під різні ситуації, мова генералізує. Лише пропозиції здатні «до створення відносин в рекурсивній мережі мовної комунікації, вони можуть бути передбачені за допомогою мовних форм і згадуватися в якості фіксованого сенсу. ... Вони транспортують в цьому сенсі аутопоезис систем, включаючи – вимикаючи сполучення (Kopplung)

слів. Пропозиції утворюють емерджентний рівень комунікативної конституції сенсу, і ця емерджентність – не що інше, як аутопоезис мовної комунікації, яка створює собі власний медіальний субстрат» [4, с. 213]. Функція розрізнення мовних форм і медіумів призводить до створення мовних структур.

Луман розрізняє мову і письмо як різні види медіума комунікації. Письмо не замінює і не заповнює, а скоріше доповнює мову. Обидва здатні переходити один в одного. І тим не менш, функції і можливості, які відкриває письмо, досить самостійні, щоб говорити про нього як про повноцінний соціальний генератор комунікації.

Носієм сенсу в разі письма виступає не звук і не акустичні сприйняття, а матеріальний, візуальний знак, що сприймається. Зникають не тільки присутні в мові звукові та оптичні враження, а й нюанси жестикуляції, пауз, голоси, темпу і ритму. В випадку письма мова йде про структурну ідентичність написаного і сказаного, про нові конструкції вироблених мовою розрізень.

Якщо форма мови полягає у відмінності звуку і сенсу, то письмо уможливує символізацію цієї самої відмінності в іншому візуальному медіумі сприйняття, в медіумі оптики. Письмо не вимагає відповідності звуків і букв, воно живиться власними структурними диференціаціями. Письмо можливе тільки як «система, яка може відтворити всі можливі або, в будь-якому випадку, всі використовувані відмінності звуків. Тільки так, а не в формі копій репрезентації може бути використано відмінність засобів сприйняття слуху і зору ... За допомогою письма можна провести операції абсолютно нового виду, і саме тому, що в цих операціях розрізняються не звук і сенс, а сенс і комбінації букв» [6, с. 255].

Мовна комунікація трансформується в форму тексту, відособленість і самотність якого більш очевидна і переконлива, ніж в усному мовленні. Інтерпретація тексту відбувається за допомогою посилань на колишні тексти, що здійснити набагато легше, ніж в усній комунікації. Інтерпретація, в той же час, і сама створює тексти, поступово утворюючи традицію інтерпретації. Текст чіткіше, ніж мова здатний замикає область комунікації. Якщо усне мовлення являє собою діалог тієї чи іншої форми, (можливості монологу обмежені особливими ситуаціями і мотивами), то письмо, навпаки, розщеплює процес написання і читання і навіть робить їх асоціальними, інтимними. Присутність стороннього поруч з пишучим або читаючим може сприйматися як нав'язливе вторгнення в особисте життя.

Письмо знімає кількісні обмеження з того, хто говорить і починає оперувати не компактними в інформаційному відношенні повідомленнями–репліками, а інформаційно глобальними текстами. Власне кажучи, письмо підсилює значення елемента інформації в тексті. Письмо змушене інформувати про складові елементи комунікації, щоб відтворити обставини початкової комунікативної ситуації і зробити комунікацію зрозумілою. Воно висуває нові вимоги до розрізнення субстрату і форми, передбачає іншу ступінь жорсткості побудови речень.

Оскільки письмо звернене не до ситуативного адресату, а буде прочитано невизначеними «багатьма», правильність структури пропозицій і композицій повідомлення набуває важливого значення. Протиріччя і невідповідності, що допустимі в мові, стають тут більш очевидними, вимоги до консистентності написаного підвищуються. Це

викликає до життя необхідність літературних стандартів національних мов.

Інша особливість мови полягає в абсолютно новому протіканні комунікації в часі. Текст передбачає фіксацію часу, і в цьому сенсі пориває з відчуттям «життя–поруч–з–часом». Разом з тим жодна система не може діяти поза межами свого справжнього світу.

Луман звертає увагу на те, що письмо виникає не як засіб комунікації, цю функцію воно набуває на більш пізній стадії свого розвитку. Спочатку письмо служило для збереження в пам'яті сакральних текстів, точніше, для окреслення простору релігійної таємниці і кордонів комунікації. Письмо набуває широкого поширення тільки згодом, особливо, в зв'язку з потребою в управлінні великими господарствами і підвищенням можливостей контролю, які воно давало панівним станам.

Така властивість, пов'язана з широкими можливостями текстових інтерпретацій, веде до втрати контролю над масами і внаслідок цього – до наділення письма функцією масової комунікації (література, листування і т.д.), яка спочатку розвивається паразитарно, шляхом залучення нижчих верств до освіти. Поступово, переводячи усну комунікацію в письмову, письмо розвиває форми, в яких діючі персони самі діють комунікативно, наприклад, в літературній формі роману. За Луманом, «література – це комунікація в комунікації, реальна комунікація як копія фіктивної комунікації і фіктивна комунікація в реальній комунікації, яка спонукає забувати, що фіктивна комунікація функціонує черезреально» [6, с. 283].

Ставши публічним, письмо швидко розриває кайдани політичного контролю – спочатку в формі дебатів, що охоплюють всі можливі теми, потім у формі критики, що обґрунтовує завдання трансформації соціальних структур.

Еволюція письма поступово провокує еволюцію способів спостереження високого порядку, і особливо, спостереження інших спостерігачів [6, с. 278]. У цьому величезне значення письма для соціальної еволюції. Усне мовлення розвивається переважно в рамках комунікації першого рівня.

Метакомунікація при цьому не йде, як правило, далі уточнення змісту повідомлення і виразу своєї згоди або незгоди. Письмо відкриває зовсім інші можливості для метакомунікації: за допомогою цитування, інтерпретації, критики воно робить комунікацію предметом комунікації і стає спостерігачем комунікації, спостерігачем другого рівня. Це відкриває шлях до переходу на новий ступінь складності комунікації, властиву сучасному суспільству.

Луман розрізняє медіуми, які призначені для кількісного поширення комунікації в суспільстві, і медіуми, які якісно перетворюють громадську комунікацію в медіуми першого типу, тобто мас–медіа, транспортують комунікацію, яка створюється завдяки медіумам другого типу. Мас–медіа відіграють підлеглу роль в луманівській концепції. Луман не визнає за мас–медіа центрального значення для функціонування суспільства, а основне місце приділяє комунікаційним медіа, під якими розуміє першопочаток, що конструює функціональні підсистеми суспільства, – гроші, влада, кохання.

Медіа поширення служать збільшенню соціальної редундантності. Під редундантністю (Redundanz, надлишок) розуміється щільність, згуртованість і внутрішня узгодженість системи. Редундантність сприяє збиранню і перетіканню інформації в єдині структури, вона спонукає

аутопоетичні системи збиратися воєдино перед обличчям різноманіття несподіваних подій в навколишньому світі.

Завдяки редувантності системи стає можливою заміна окремих функцій і елементів в разі їх випадання. Протилежністю редувантності, за Луманом, виступає варіативність і розрихленість системи. Медіа розповсюдження, дублюючи повідомлення і доводячи інформацію до всіх ділянок системи, зміцнюють взаємоузгодженість її елементів.

Медіа поширення розширюють коло учасників комунікації приймачів інформації. Завдяки їм виникає надлишок можливостей комунікації, а отже, підвищення її комплексності. Однак зі зростанням редувантності збільшується невизначеність успіху комунікації: чи сприйнята вона і зрозуміла? Прийнята вона або відхилена?

Засоби комунікації не комунікують самі, вони представляють тільки медіум для комунікації як форми. Засоби комунікації охоплюють соціальний світ новими видами комплексності, в рамках яких комунікація знаходить все нові втілення і нові способи аутопоезисного процесування. В результаті технічні винаходи ведуть до того, що весь світ стає комунікаційним. На місце феноменології буття виступає феноменологія комунікації. Людина бачить світ так, як йому подає його образна комунікація, – нехай і не настільки драматично, контрастно, під луною, не так строкато і не так «вибірково», як це представлено в мас–медіа.

У сукупному ефекті саме нові засоби поширення комунікації зумовили в новітній час тенденцію переходу суспільств від ієрархічного до гетерархічного порядку. Якщо підстави соціального порядку – управлінська структура, організаційна дисципліна – спираються на ієрархічний принцип, то засоби поширення комунікації делегітимірують їх, створюючи альтернативні форми.

Письмо, розширюючи коло приймачів інформації, ще дозволяє в тій чи іншій мірі контролювати комунікацію. Але з винаходом друкарства і розвитком мас–медіа комунікативна ситуація змінюється докорінно. Вже не можна точно знати, хто читає тексти і які тексти читалися. У комунікативній системі виникає неясність і нестабільність. Соціальна редувантність стає анонімною. Вона, на думку Лумана, робить інформацію зайвою, бо повторювана інформація вже не є інформацією і відповідно не підтримує розвиток громадської комунікації. Ця ситуація елімінує інформацію, підкреслює Луман: «У тій мірі, в якій поширюється одна і та ж інформація, інформація перетворюється в редувантність» [6, с. 202]. Якщо поширювана інформація всім відома, мас–медіа не можуть здійснювати комунікацію. Звідси виникає їх незмінна потреба в постійно новій інформації. Тому аутопоезис мас–медіа повинен підтримуватися шляхом штучно створюваних витоків інформації з різних джерел.

Не володіючи інформацією, але гостро потребуючи в ній, засоби поширення не можуть гарантувати власного аутопоезиса. Стає зрозуміло, приймається або відхиляється повідомлена інформація, залишається вона передумовою подальших дій і прилеглих до них операцій: «Виявляється, що існує дуже багато інших учасників, так що не можна встановити, мотивує їх комунікація до чого–небудь» [6, с. 203]. Чим більше інформації, тим вище поріг її засвоєння і нижче ефективність поширення.

Суспільство, переконаний Луман, знаходить рішення в створенні нового типу медіа, більш успішні, ніж мас–

медіа – символічно генералізованих медіа комунікації. Вони долають апатію мотивації. І в подальшому, використовуючи їх, можна з певним ступенем впевненості виходити з того, що повідомлення буде прийнято.

Символічно генералізовані комунікаційні медіа створюють новий зв'язок кондиціонування і мотивації. Вони ставлять комунікацію в своїй медійній галузі, наприклад, в грошовій, економічній, а також в певні умови, які підвищують шанси прийняття навіть «незручних» комунікацій. Люди віддають свої блага або надають послуги, якщо (і тільки якщо) за них платять. За допомогою інституціалізації символічно генералізованих комунікаційних медіа може бути усунутий поріг невизнання комунікації, який знаходиться дуже високо, якщо комунікація здійснюється за межами інтеракції присутніх.

З вищесказаного можна зробити висновки, що саме мовна обробка інформації за допомогою упорядкування селекції прийняття і відхилення веде до впорядкованої комунікації, тобто до виникнення суспільства. Її відсутність, тобто рівна ймовірність прийняття і відхилення комунікаційних повідомлень Луман ототожнює з соціальною ентропією. Мова служить усній комунікації. Усна комунікація створює абсолютно певні соціальні умови і викликає наслідки, які ніяк не відповідають письмовій комунікації.

Засоби поширення медіа хоча і не можуть гарантувати ефективність і успіх комунікації, але саме вони дозволяють подолати кордон кола присутніх і тим самим створити простір для включення в комунікацію символічно генералізованих засобів комунікації.

Список використаних джерел

1. Антоновский А. Ю. Массмедиа – трансцендентальная иллюзия / Антоновский А. Ю. // Луман Н. Реальность массмедиа. – М.: Практика, 2005. – 250 с.
2. Конечкая В. П. Социология коммуникации / Конечкая В. П. – М.: Междунар. ун-т Бизнеса и Управления, 1997. – 304 с.
3. Луман Н. Власть / Луман Н. [Пер. с нем. А. Ю. Антоновского]. – М.: Практика, 2001. – 256 с.
4. Луман Н. Общество общества. Часть II. Медиа коммуникации / Луман Н. [Пер. с нем. Глухова А., Никифорова О.]. – М.: Логос, 2005. – 280 с.
5. Луман Н. Реальність мас–медіа / Луман Н. [Пер. з нім. Клименко В.]. – К.: Академія української преси, 2010. – 158 с.
6. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории / Луман Н. [Пер. с нем. И. Д. Газиева; под ред. Н. А. Головина]. – СПб.: Наука, 2007. – 648 с.
7. Луман Н. Что такое коммуникация? / Луман Н. [Пер. с нем. Д. В. Озирченко] // Социологический журнал. – 1995. – Вып.3. – С.114–125.
8. Назарчук А. В. Теория коммуникации в современной философии / А. В. Назарчук. – М.: Прогресс – Традиция, 1999. – 320 с.
9. Назарчук А. В. Учение Никласа Лумана о коммуникации / А. В. Назарчук. – М.: Издательство «Весь Мир», 2012. – 248 с.
10. Филиппов А. Ф. Луман Н. Наблюдения современности / Филиппов А. Ф. // Социологический журнал. – 1994. – № 1. – С.185–188.

References

1. Antonovskij A. Ju. Massmedia – transcendental'naja illuzija / Antonovskij A. Ju. // Luman N. Real'nost' massmedia. – М.: Praktis, 2005. – 250 s.
2. Koneckaja V. P. Sociologija komunikacii / Koneckaja V. P. – М.: Mezhdunar. un-t Biznesa i Upravlenija, 1997. – 304 s.
3. Luman N. Vlast' / Luman N. [Per. s nem. A. Ju. Antonovskogo]. – М.: Praktis, 2001. – 256 s.
4. Luman N. Obshhestvo obshhestva. Chast' II. Media kommunikacii / Luman N. [Per. s nem. Gluhova A., Nikiforova O.]. – М.: Logos, 2005. – 280 s.

5. Luman N. Real'nist' mas-media / Luman N. [Per z nim. Klymchenko V.]. – K.: Akademija ukrai'ns'koi' presy, 2010. – 158 s.
6. Luman N. Social'nye sistemy. Ocherk obshhej teorii / Luman N. [Per. s nem. I. D. Gazieva; pod red. N. A. Golovina]. – SPb.: Nauka, 2007. – 648 c.
7. Luman N. Chto takoe kommunikacija? / Luman N. [Per. s nem. D. V. Ozirchenko] // Sociologicheskij zhurnal. – 1995. – Vyp.3. – S.114–125.
8. Nazarchuk A. V. Teorija kommunikacii v sovremennoj filosofii / A. V. Nazarchuk. – M.: Progress – Tradicija, 1999. – 320 s.
9. Nazarchuk A. V. Uchenie Niklasy Lumana o kommunikacii / A. V. Nazarchuk. – M.: Izdatel'stvo «Ves' Mir», 2012. – 248 s.
10. Filippov A. F. Luman N. Nabljudenija sovremennosti / Filippov A. F. // Sociologicheskij zhurnal. – 1994. – № 1. – S.185–188.

Dzhalilova O. M., graduate student, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), aledzha@gmail.com

The concept of symbolic generalization in communication theory by N. Luhmann

This article is devoted to complex research of concepts symbolic generalization as a way of sewage differentiated communication in communication theory German sociologist N. Luhmann. Special attention is given to three levels of forms: the level of language, level of distribution facilities and symbolically generalized communication media communication. It is particularly considered language as a basic form of symbolic generalization, providing autopoiesis communication and society. The author notes that Luhmann distinguishes between speech and writing as various types of communication medium. Also much emphasis is to on mass distribution of communication that resulted in the recent time trend of transition from hierarchical societies to heterarchical order. The author pays attention to symbolically generalized communication media, creating a new connection conditioning and motivation. They have set up communications in certain conditions that increase the chances of acceptance even «uncomfortable» communications.

Keywords: symbolic generalization, communication, medium, language, writing.

Джалилова А. Н., аспирантка, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченка (Украина, Киев), aledzha@gmail.com

Понятие символической генерализации в теории коммуникации за Н. Луманом

Комплексно исследовано понятие символической генерализации, как способа канализации дифференцированной коммуникации в теории коммуникации немецкого социолога Н. Лумана. Особое внимание уделено трем уровням области форм смыслоконстатирующих систем: уровень языка, уровень средств распространения коммуникации и символически генерализованные медиа коммуникации. Детально рассмотрен язык как основную форму символической генерализации, что обеспечивает аутопоэзис коммуникации и общества. Автор отмечает, что Луман различает язык и письмо как различные виды медиума коммуникации. Также значительное внимание уделяется средствам распространения коммуникации, которые обусловили в новейшее время тенденцию перехода обществ от иерархического к гетерархическому порядку. Акцентируется внимание на символически генерализованных коммуникационных медиа, которые создают новую связь кондиционирования и мотивации. Они ставят коммуникацию в определенные условия, которые повышают шансы принятия даже «неудобных» коммуникаций.

Ключевые слова: символическая генерализация, коммуникация, медиум, язык, письмо.

* * *

УДК-17.026.4:1(091)

Дойчик М. В., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та соціології, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Україна, Івано-Франківськ), maksvdoc@ukr.net

Гідність генія у філософській творчості А. Шопенгауера

Стаття є історико-філософським дослідженням особливостей розуміння кореляції гідності та геніальності людини у філософській творчості А. Шопенгауера. У процесі дослідження було використано такі методи, як діалектичний, феноменологічний, герменевтичний. За А. Шопенгауером, необхідною умовою виявлення значущості життя людини виступає

актуалізація її творчого потенціалу. Гідність людини визначається у світлі її інтелектуального обдарування, здатності піднятися над суспільними вимогами й відкрити у собі закладені а пріорі можливості. Поняття гідності аналізується у кореляції понять слави і честі, які постають виразниками гідності в очах інших. Гідність генія проявляється у тому, що він є носієм інтелекту багатьох віків і цілого світу, і, маючи духовну перевагу над іншими людьми, здатний втілити вічне у творі мистецтва, щоб донести до них його суть. Справжня слава гідного творця і гідного творіння важко здобувається, але вже здобуте залишається в поколіннях.

Ключові слова: гідність, геніальність, людина, інтелект, воля, мораль, життя.

Проблеми взаємозв'язку гідності та геніальності людини присвячено значну частину інтелектуального доробку видатного німецького філософа першої половини ХІХ ст. А. Шопенгауера. На перший план він висуває ідею актуалізації творчого потенціалу людини як необхідної умови виявлення значущості її життя. У цьому сенсі філософські здогади А. Шопенгауера стали ідейним орієнтиром для подальшого розвитку світової духовної культури ХХ – початку ХХІ століття. Саме в них сутнісно віддзеркалені ті проблеми, які й сьогодні зберігають свою вагомість та гостроту. Потреба осмислення етико-екзистенційного та парадоксального за своїм змістом шопенгауерівського погляду на гідність геніальної людини, як ідеалу та дороговказу для усіх, обумовлює актуальність нашого дослідження. Вищевикладене також визначає його мету – виявлення особливостей розуміння кореляції гідності та геніальності людини у філософській творчості А. Шопенгауера.

Дослідженню філософської спадщини А. Шопенгауера присвячено багато праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Проте, слід визнати, що шопенгауерівське розуміння окресленої проблеми все ще залишається недостатньо вивченим. Серед тих, чії узагальнення, певною мірою, обумовили хід реконструкції поглядів мислителя на взаємозв'язок гідності та геніальності, можна згадати Д. Антисери [1], Дж. Реале [1], І. Гояна [2], І. Євlampієва [3], І. Ялома [4].

У своїй філософії А. Шопенгауер не втомлюється повторювати, що, зазвичай, люди в суспільстві не мають власної думки, суджень, здібностей для правильної оцінки заслуг і здобутків, і в цьому схильні послуговуватися чужим авторитетом [4, с. 1004]. Уподобання, звичай і звичка є «головними пружинами більшості людських справ», і рідко хто чинить за власним міркуванням, керуючись власною думкою. Люди бояться самостійно думати і брати за це на себе відповідальність, з недовірою ставляться до власних суджень і думок [4, с. 1183]. Суспільство, перш за все, вимагає від людей взаємного пристосування і приниження, відмови від самостійності мислення, своєї вродженої унікальності «заради порозуміння» та безконфліктного співіснування із загалом, і тому, «чим воно більше, тим більш безсоромне» [4, с. 1022–1023].

Суспільство нехтує тим, що люди від народження мають різні природні задатки і обдарування, що з часом це виявляється і в розумових, і в моральних відмінностях. Натомість визначальною воно ставить «штучну відмінність за ступенями стану і рангу, які досить часто діаметрально протилежні таблицю про ранги природи»: «Що особливо відвертає великі уми від суспільства, так